

2. PÜHAPÄEV PÄRAST ILMUMISPÜHA AD 2020

2Ms 17:1-6[7] (Ilm 22:16-17; Jh 4:5-26)

1 Ja kogu Iisraeli laste kogudus läks liikvele Siini kõrbest, peatuspaigast teise Issanda käsu järgi; ja nad lõid leeri üles Refidimi, aga seal ei olnud rahval vett juua.

2 Siis rahvas riidles Moosesega ja ütles: «Andke meile vett juua!» Aga Mooses vastas neile: «Miks te riidlete minuga? Miks te kiusate Issandat?»

3 Ent rahval oli veejanu ja rahvas nurises Moosese vastu ning ütles: «Mispärast sa tõid meid Egiptusest siia, mind ja minu lapsi ning mu karja janusse surema?»

4 Siis Mooses hüüdis Issanda poole, öeldes: «Mis ma pean selle rahvaga tegema? Vähe puudub, et nad viskavad mind kividega surnuks!»

5 Ja Issand ütles Moosesele: «Mine edasi rahva ees ja võta enesega mõningad Iisraeli vanemaist! Võta kätte oma kepp, millega sa lõid Niiluse jõge, ja mine!

6 Vaata, mina seisan seal su ees Hoorebi kaljul. Löö kaljut, siis tuleb sellest vesi välja ja rahvas saab juua!» Ja Mooses tegi nõnda Iisraeli vanemate nähes.

[7 Ja ta pani sellele paigale nimeks Massa ja Meriba, Iisraeli laste riiu pärast, ja et nad olid Issandat kiusanud, öeldes: «Ons Issand meie keskel või ei ole?»]¹

Sissejuhatus

Teine Moosese raamat algab Iisraeli rahva Egiptuse orjapõlve kirjeldamisega, millele koheselt järgneb Moosese sünni-, pagenduse ja kutsumise lugu. Peaaegu pool raamatu mahust (esimesed viisteist peatükki neljakümnest) on pühendatud Egiptusest lahkumisele, raamatu teine pool suurel määral Jumala lepingule Iisraeliga, kusjuures algusest peale on selgelt esil vastuolu ühelt poolt Jumala ustavuse ning teiselt poolt nii rahva usaldamatuse kui ka ustavusetuse vahel. Üheks esimestest näidetest Jumala ja Tema poolt rahvast Tõotatud Maale juhtima kutsutud Moosese umbusaldamise kohta on käesoleva pühapäeva jutlusetekstiks olev Massa ja Meriba veeime, mis järgneb rännakule läbi Siini kõrbe (ja juba eelnevalt toimunud Maara veeimele ning rahva toitmisele lindude ja mannaga).

Heebrea keeles kannab 2. Moosese raamat nime תּוֹמָשׁ – «Nimed»² –, kreeka keeles Ἐξοδος – «väljumine», «lahkumine»³ –, ladinapäraselt (ka mitmes teises keeles kasutatuna) *Exodus*, tähistades raamatu keskset teemat: Iisraeli rahva lahkumist Egiptusest ning pääsemist orjapõlvest.

¹ Millegipäras piirdutakse lugemiskavas kuue esimese salmiga, kuigi seitsmes peaks lahutamatuult nende juurde kuuluma.

² Vrd 2Ms 1:1: Ja need on Iisraeli poegade *nimed*, kes olid Egiptusesse tulnud...

³ Ehk võiksime tõlkida ka «väljapääsutee»: ἐξ – «välja» – ja ὁδός – «tee».

19.-20. sajandi piibliteaduses oli valdavalt esindatud seisukoht, et Moosese raamatud rajanevad neljal allikal, mida tuntakse nimede Jahvist, Elohist, Deuteronomist ja Preestrikoodeks all. Pikka aega paigutati neist esimese tekkimine Iisraeli kuningriigi kõrgeaega (10. sajandisse eKr) ning viimane eksiili või vahetult sellele järgnenud ajaperioodi. Viimastel aastakümnetel on hakatud taolist jaotust revideerima ning pakutud välja hüpotees, mille kohaselt vanimaiks allikaks on pigem Deuteronomist, millele eksiiliperioodil on lisatud «eelloona» seni vanemaks (ning «täiendusena» seni noorimaks) peetud materjal.⁴

Üheks 2. Moosese raamatu iseloomulikuks jooneks on Jumala suuruse ja ustavuse ning Tema kõrguse, kõikvõimsuse ja «teistsugususe» kui ka samaaegse läheduse manifestatsioon, eriti vastukaaluks nii Egiptuse valitsejate põikpäisusele kui ka Jumala oma rahva kõvale südamele ja pea lakkamatule nurisemisele. Jumal ilmutab end Moosesele ja annab Talle koguni teada oma nime ja olemuse saladuse. Jumal näitab end jätkuvalt ka mitmesuguste imetegude (nii positiivsete kui negatiivsete) kaudu, kinnitades seeläbi, et Ta ei hülga oma rahvast, vaid varjab teda nii eest kui tagant ja juhib oma valguse ning päästva armuga isegi öö pimeduses ja kõrbekatsumustes. Paraku saab, nagu juba öeldud, eksimatult selgeks seegi, kui vähe Jumala rahvas Tema abi ja armu väärrib – mis on ühtaegu nii hoiatav meeldetuletus kui ka lootuse märk.

Keelelisi märkuseid

Kogu...kogudus – כָּל־עַדָּתַי – sõna עַדָּה võib tähistada nii organiseeritud kogudust ja kogunemist (nt perekondlikku kokkusaamist) kui suvalist rahvahulka või -massi (ka negatiivses tähenduses).⁵

Ja...läks liikvele – וַיִּסְעוּ – sõna נָסַע tähendab nii «teele asumata» kui ka «rändama».⁶

Siini kõrbest – מִמְדְּבָר־סִין – sõna מְדִבְרָה esmatähenduseks ei ole mitte kuiv, veeta kõrb, vaid pigem asustamata, viljelemata maa, mida muuhulgas tarvitatakse loomade karjatamiseks. Siini kõrbe asukohaks peetakse tavapäraselt Siinai poolsaare edelaosa, Siinai mäest loodes. Kõrbe nime seostatakse mõnikord sumeri kuujumala Sin'iga.

⁴ Taoliste hüpoteeside ja arutelude sisuline väärtus seisneb eeskätt erinevas vastuses küsimusele, kas käsitleda iseäranis alg- ja eisiisade lugusid «loomis- ja algusmüütidenä» või pigem kirjanduslikku kuube rüütatud teoloogilise (ja ajaloo-filosoofilise) sõnumina. Nii vanema juudi kui kristliku pärimuse järgi on viie Moosese raamatu autoriks suures osas Mooses ise, kes sai need Jumala ilmutusena Siinail.

⁵ Kui teist Vanas Testamendis sageli koguduse või rahvahulga kohta tarvitavat sõna קָהָל võiks mõista pigem üleüldiselt kogukonda või ka organiseerimata kokkutulemist tähistavana, siis עַדָּה viitab tõenäoliselt rohkemale organiseeritusele.

⁶ Siinkohal on kasutatud imperfekti, mis võib tähistada nii ühekordset minevikus toimunut kui ka lõpetamata, s.t jätkuvat tegevust.

Peatuspaigast teise Issanda käsu järgi – לְמַסְעֵיהֶם עַל־פִּי יְהוָה – sõna מָסַע tähendab nii peatuspaika kui taas teele asumist, tulenedes ülal juba käsitletud verbist נָסַע.⁷ Sõna «Issand» asemel on originaalis Jumala nimi יהוה.

Ja nad lõid leeri üles – וַיִּחַנוּ – sõna חָנָה tähendab nii «[ööbimiseks] paigale jääma/ maha heitma» kui ka «[telki] püstitama».⁸

Refidimi – בְּרַפְּדִים – nimi רַפְּדִים tuleneb verbist רָפַד – «[aset] laiali laotama», aga ka «turgutama», «elustama».

Ja...riidles – וַיִּרֹב – sõna רִיב tähendab «riidlema», «nõudma», «noomima», «kaebama/ kaebust esitama», «tülitsema».

Miks te kiusate – מַה־תִּנְסוּן – sõna נָסָה tähendab «proovile panema», «läbi katsuma», «katsetama».

Ja...nurises – וַיִּלֶן – sõna לָן tähendab «paigale (nt öömajale) jääma» ning sellest tulenevalt, liikumatusele, paindumatusele, s.t kangekaelsusele viidates, ka «nurisema», «kaeblema».

Mispärast sa tõid meid – הֶעֱלִיתָנוּ – sõna עָלָה tähendab «üles minema», «tõusma», «ronima». Siinkohal võiks tõlkida ka: «Mispärast sa sundisid/panid meid tulema/ ronima [siia üles]».

Egiptusest – מִמִּצְרַיִם – nime מִצְרַיִם – Egiptus – algupära pole selge, kuid kindlasti tajub heebrealane selle nime sarnasust sõnaga מִצּוֹר – «piiramine», ülekantud tähenduses «ahistus», «kitsikus», ka «häda», «viletsus».

Surema – לְהָמִית – sõna מוֹת tähendab nii «surema» kui «surmama». Siinkohal on kasutatud grammatilist vormi, mida tuleks tõlkida kui «[et mind...] surmata» (või nagu 1739. aasta eestikeelses piiblitõlkes: «et sa meid ja meie lapsed ja meie lodussed janno ärra-surretad»⁹).

Siis...hüüdis – וַיִּצְעַק – sõna צָעַק tähendab eeskätt «[valjusti abi järele] kisendama».

Selle rahvaga – לְעַם הַזֶּה – võiks tõlkida ka «sellele rahvale» või «selle rahva heaks».

⁷ Ilmselt on siin mõeldud, et Iisraeli rahvas jäi paigale ja asus jälle teele vastavalt sellele, kuidas Issand käsu andis (vrd 2Ms 40:36j).

⁸ Sama sõna kasutatakse Km 19:9 päeva lõppemise/loojumise kohta, mis tuleb ilusasti esile 1739. aasta eestikeelses piiblitõlkes: «Pääw hakkab warjule minnema.»

⁹ Olgu siinkohal märgitud, et viiendas käsus tarvitatakse teist, mõrvamist tähistavat sõna חָצַךְ.

Vähe puudub, et nad viskavad mind kividega surnuks! – עֹד מְעַט וְסִקְלֵנִי – võiks tõlkida ka dramaatilisemalt: «Veel veidi ja mind on kividega surnuks visatud!»

Mine edasi...ja mine – עָבַר...וְהִלַּכְתָּ – õigupoolest võiks tõlkida «Astu rahva eest mööda (või «Astu rahvast mööda tema ette») ...ja mine.»¹⁰

Niiluse jõge – אֶת־הַיָּאֵר – «jõgi», «veevoog».

Seisan – עָמַד – sõna עָמַד tähendab «seisma», «püsima», «kindlaks jääma», ka «[kellegi eest] seisma».

Kaljul – עַל־הַצּוּר – sõna צוּר – «kalju», «suur kivi», «kivimürakas» – tuleneb verbist צוּר – «kindlustama» –, mille üheks tähenduseks on ka «vaenulikkust üles näitama».¹¹

Hoorebi – בְּחֹרֵב – nimi חֹרֵב tuleneb verbist חָרַב ja tähendab kuiva paika, veeta kõrbe, tühermaad.¹²

Massa – מָצָה – nimi tuleneb verbist נָטָה – «proovile panema», «läbi katsuma», «katsetama» – ning tähendab nii läbikatsumist kui ka katsumust.

Ja Meriba – וּמְרִיבָה – nimi tuleneb verbist רִיב – «riidlema», «nõudma», «noomima», «kaebama/kaebust esitama», «tülitsema» – ning tähendab «riid», «vaidlus», «tüli», «kaebus».

Meie keskel – בְּקִרְבָּנוּ – sõna קָרַב tuleneb verbist קָרַב – «lähenema», «liginema» – ning tähendab nii «[meie] keskel», «[meie]ga», «[meie] ligi» kui ka «[meie] sees»¹³.

Sisuline analüüs

Kui Jumal kutsus Moosese Iisraeli rahvast Egiptuse vangipõlvest välja viima, suhtus ka Mooses ise sellesse alguses üsna skeptiliselt – mitte usaldamatusest Jumala suhtes, vaid pigem iseenda küündimatust tunnistades. Iisraeli rahvas oli algusest peale samuti üsnagi tõrges Moosesele järgnema, kuid tegi seda Jumala imetegusid (eriti Egiptust tabanud nuhtlusi) nähes siiski. Ometi ei lakanud pea hetkekski nurisemine, kaebused ja aeg-ajalt päris valjusti kostvad üleskutsed Egiptusesse tagasi pöörduda.

¹⁰ Sellisena tõlgituna võiks see lause kanda muuhulgas ka mõtet, et «ära hooli nende ähvardustest» või «ära pane neid tähele».

¹¹ Vrd Js 8:14: צוּר מְכֹשׁוּל – «pahanduskalju».

¹² Olles sellisena selgeks kontrastiks veele, mille Moosese kepihoop temast välja tõi.

¹³ Vrd nt 1Ms 18:12: Saara naeris iseeneses...

Kuna on selge, et Moosese raamatute eesmärgiks ei ole esitada võimalikult üksikasjalikku ajalookirjeldust, vaid pigem anda Iisraeli rahva ajaloole usuline ja nende kui Jumala lepingurahva staatust mõtestav hinnang, ei saa olla juhuslik, et üha ja üha korduvad jutustused ühelt poolt rahva usaldamatusest ja truudusetusest ning teisalt Jumala ustavusest ja pikast meelest (ning muidugi ka Moosese sugugi mitte kadestamisväärsest positsioonist Jumala ja Tema rahva vahel).

Massa ja Meriba veeimele eelneb vahetult manna andmise lugu, mis oli seotud ka rahva toitmisega lindudega – nagu veeime puhul vastusena rahva nurisemisele. Sellele omakorda eelnes Maara veeime – Maara vesi oli kibe¹⁴, rahvas nurises taas ning Jumal lasi Moosesele vee joodavaks¹⁵ muuta, kinnitades seejuures, et kui rahvas järgib Jumala käsku, siis hoiab Ta neid kõigi tõvede ja nuhtluste eest, millega Ta lõi Egiptust (kuhu Iisraeli lapsed tahtsid tagasi minna).

Kaljast vee väljatoomisele samasugust Jumala töötust ei järgne, küll aga annab Mooses Jumala sõnade järgi toimides tunnistust oma usust Jumala ligiolusse – vastukaaluks rahva kahtlevatele sõnadele «Ons Issand meie keskel või ei ole?»

Refidimis kannatatud januga ja selle imelise kustutamisega veega kaljust Iisraeli rahva kõrbekatsumused ei lõppenud. Koheselt järgnes võitlus amalekkidega, mis lõppes sedapuhku võidukalt, olles tunnistuseks Jumala abist ning ühtlasi kinnituseks Moosese autoriteedile Iisraeli rahva vaieldamatu (ja tol hetkel veel asendamatu) juhina.

Kontrastile Iisraeli rahva nurina, usaldamatuse ja truudusetuse ning Jumala ustavuse vahel lisanduvad välised ja märgilised vastanditepaarid: kõrb vs. vesi, kalju vs. veevool, rahva kangekaelsus vs. Moosese südamevalu.

Iisraeli rahva kohta kasutatud, enamasti organiseeritust tähistav sõna מְרִקָּה – «kogudus» – ning see, et Mooses võtab endaga Hoorebi kalju juurde kaasa rahva vanemad ja teeb veeime nende silme ees, võib viidata vastasseisu süstemaatilisusele, samal ajal ka Iisraeli kui Jumala lepingurahva erilist staatust (ja sellest tulenevat vastutust) rõhutades: tegemist ei ole mitte juhusliku rahvahulgaga, vaid Jumala poolt valitute ja kutsututega. *Noblesse oblige!*

Massa ja Meriba veeimet nimetatakse Vanas Testamendis mitmes kohas, enamasti selleks, et rõhutada jumalikku päistet, Jumala pühadust ja ustavust, ning teiselt poolt rahva kangekaelsust ja nurisemist.

¹⁴ Nimi מְרִקָּה tähendabki «kibe».

¹⁵ מִתְּקַ – «magus», «meeldiv».

Uues Testamendis viitab sellele otseselt apostel Paulus 1Kr 10, kinnitades, et kalju, millest Mooses rahvale vee välja tõi (või *lõi*), tähistab Kristust kui vaimulikku kaljut¹⁶, millest kõik on jooma kutsutud, ent mis ei päästa hukkumisest, kui need, kes joovad, ei ole Jumalale meelepärased, vaid himustavad kurja, pöörduvad teenima ebajumalaid, langevad kõlvatusse või kiusavad Jumalat. Sarnast võrdpilti on Psalm 95 alusel kasutatud ka Heebrea kirja kolmandas peatükis.

Kaudsemaid seoseid võib näha Jeesuse sõnadega Jh 4:13-14 ja Jh 7:37-38.

Jutluseks

Ilmumisaja teise pühapäeva vanakiriklikuks Evangeeliumiks on Jh 2:1-11, mida praeguse EELK lugemiskava järgi loetakse esimesel lugemisaastal. Sellest tulenevalt on pühapäeva teemaks «Jeesus ilmutab oma jumalikku väge»¹⁷. Ka teise lugemisaasta Evangeeliumi (Jh 4:5-26) on võimalik seostada sama temaatikaga, rõhuga eeskätt Jeesusel kui oodatud Messial, kes tuleb, et täita ammused töötused, uuendada Jumala leping oma rahvaga ning muuta inimeste südamed ja elu.

Pühapäeva teine pühakirjalugemine (Ilm 22:16-17) kõneleb Jumala rahva ootusest ja igatsusest, mille täitumine on saanud alguse Kristuse esimesel, jõuab aga lõpule ja täiusele Tema teisel tulemisel.

Kõiki kolme pühakirjalugemist ühendavateks sõnadeks on «janu» ja «vesi», kusjuures neid üheskoos vaadates tuleb esile huvitav pinge: kui Massa ja Meriba veime vastandab rahva uskmatus ja kangekaelsuse Jumala pika meele ja päästva armuga, siis Evangeeliumi keskpunktis seisab positiivse kontrastina eelmisele Samaaria naise siiras, kuigi ebateadlik janu, milles kehastub aastasadade kustumatu ja seni rahuldamatu igatsus. Ilmutuseraamat omakorda kõneleb juba teadlikust janust eluvee järele, mille läte on Kristus ning mis saab – taas Evangeeliumi juurde tagasi tulles – sellest ammutajaile ja joojaile neis endis igavesse ellu voolavaks allikaks.

Jutlusetekst annab ühelt poolt võimaluse keskenduda Iisraeli rahva pääsemisele Egiptuse orjapõlvest ja kõrberännakule Töötatud Maa poole, koos kõigi sellel teekonnal kogetud katsumuste, nurisemiste, Jumala imelise abi ning lootuste ja lootusetuse, usu ja usaldamatuse, ustavuse ja truuduse vahelise pingega. Teisalt, eriti apostel Paulusele toetudes (1Kr 10), on võimalik tuua esile Vana Testamendi piltide sõnum eeltähendusena Kristusest ning Temas teostunud ja jätkuvalt teostuvast lunastusest.

¹⁶ Caesarius Arles'ist: «Kui Kristust ristil löödi, siis voolasid Temast Uue Lepingu allikad. Kui Teda ei oleks löödud, nii et vesi ja veri Tema küljest voolasid, siis oleks kogu maailm hukkunud, kannatades janu Jumala Sõna järele.» (Sermo 103, 3)

¹⁷ Vrd Jh 2:11: See tegu Galilea Kaanas oli esimene tunnustäht, millega Jeesus avaldas oma kirkust, nõnda et Ta jüngrid jäid Temasse uskuma.

Jutluse võib üles ehitada näiteks järgmiste punktidenä:

1. Jumala kutse pääsemisele ja lunastusele.
2. Teekond orjapõlvest Tõotatud Maale kulgeb läbi kõrbekatsumuste.
3. Jumal on ustav ka siis, kui Tema rahvas ei ole. Ta võib kaljugi oma armu läbi elava vee allikaks muuta¹⁸ – ja mitte ainult kalju, vaid isegi meie kivised südamed. Jumal ei jäta meid janusse.

¹⁸ Ambrosius: «Mooses puudutas kaljut ja kaljust voolas välja vesi. Kas arm ei toonud mitte loomulikule [asjadekäigule] vastandlikku tulemust, kui kaljust voolas välja vesi, mida ta loomu poolest ei sisaldanud?» (De mysteriis IX, 51)